

Jökularannsóknafélag Íslands

Fréttabréf

Nr. 36

Október 1991

HAUSTFUNDUR

Haustfundur félagsins verður haldinn 29. október 1991 kl. 20:30 í veitingasalnum Hvammi á Holyday Inn, Sigtúni 38.

Á dagskrá verður:

1. Framhlaup Skeiðarárjökuls í myndum. *Oddur Sigurðsson*
2. Kaffi
3. Myndskreytt ferðasaga frá Tíbet. *Helgi Björnsson*

FRAMHLAUP SKEIÐARÁRJÖKULS

Á vordögum bárust þær fréttir austan úr Skaftafelli að Skeiðarárjökull hefði úfnað og hækkað framan til meir en menn vissu áður dæmi. Þegar að var gætt kom í ljós að jökulsporðurinn hafði þá þegar hlaupið fram um 400-500 m fyrir miðju og truflað verulega rennsli Gígjukvíslar. Hún var þá orðin vatnsmeiri en hún hafði áður mælst nema í hlaupi en Skeiðará var þá sem smáspræna og stóð engan veginn undir nafni. Var þegar ljóst að hér voru á ferðinni meiri umbrot í jöklinum en menn mundu eftir. Skaftfellingar bentu á að frá þeirra bæjardyrum séð væri Lómagnúpur nú aðeins smá rönd upp fyrir jökulinn en hefði áður verið myndarlegt fjall að sjá.

Jöklamælingamenn JÖRFÍ vor ræstir út og var staðfest að jökullinn austanverður hefði ekki gengið jafn langt fram á einu ári síðan á fyrstu áratugum aldarinnar.

Við nánari skoðun á Skeiðarárjökli kom í ljós að hann var mjög sprunginn neðanvert og þar voru á jöklinum allt að 50 m háar öldur sem menn könnuðust ekki við að hafa séð áður. Jökuljaðarinn var ferlega hár og víða nánast þverhníptur og úr honum hrundi stöðugt. Ofar á jöklinum t.d. á móts við Grænalón var ekki tiltakanlega miklar sprungur að sjá þegar komið var fram yfir miðjan júlí. Í september var hins vegar allt yfirborð jökulsins frá sporði og upp í undirhlíðar Grímsfjalls kolsprungið. Þarna hefur um 1000 km² svæði umturnast og getur ekki um stærra framhlaup jökuls hér á landi síðan Brúarjökull hljóp fram 1963. Víða var yfirborð jökulsins sneitt niður af þversprungum eins og tröllslegur köttur hefði rennt yfir hann klónum, annars staðar var það sprungið í reiti eins og púsluspil, en sumstaðar minnti það helst á saxaðan mör (sjá mynd). Þessu öllu er illmögulegt að lýsa í orðum svo myndir verða látnar tala á haustfundi félagsins.

Oddur Sigurðsson

TÍU DAGAR Í TÍBET

Að lokinni ráðstefnu Alþjóðlega jöklarannsóknafélagsins í Lanzhou í Kína, í byrjun september s. l., var farin kynnisferð um Tíbet, sem hófst í höfuðborginni Lhasa og endaði í Kadmandu í Nepal. Síndar verða myndir frá þessu snælandi á þaki heims, draumalandi landkönnuða og æfintýramanna um aldir, sem nú hefur opnast ferðamönnum nútímans með flugvélar sínar og torfærubíla. Flogið var til Lhasa (3650 m y.s.), helgistaðar tíbetskra Búddhatrúarmanna, aðseturs Dalai Lama uns hann flýði endanlega land fyrir rúmum 30 árum. Þaðan var ekið vestur hásléttuna, 2000 km leið til Nepal, með viðkomu í Rongbuk (5200 m y.s.) við rætur Everest. Síndar verða myndir af hæstu fjöllum jarðar, þverbröttum skriðjökulum, stríðum jökulám, uppsprettum stórfjöta svo sem Ganges og Indus, ummerkjum geigvænlegra jökulhlaupa. Farið var um steppur í regnskugga norðan við Himalyafjöll, þar sem gróðureyðing minnir á íslenska hálendið. Hjarðmenn reika þar með kindur, geitur og jakuxa og lítið hefur breyst frá því á miðöldum. Stansað var í þorpum þar sem mest bar

Búddhaklastrum, gylltum hofum, munkum og betlurum. Loks var ekið frá sólríkri hásléttunni 3000 m fall niður í monsunrigninguna í öðru hrikalegasta gljúfri Himalyafjalla, frá þurrlendisgróðri til pálmatrjáa.

Helgi Björnsson

ATHUGANIR Í GRÍMSVÖTNUM VEGNA SKEIÐARÁRHLAUPS

Undanfarna mánuði hefur verið nokkur vari á mönnum vegna væntanlegs Skeiðarárhlaups. Vatnshæð í Grímsvötnum var í júnímánuði síðastlinum 1448 m y.s. eða hærri en nokkru sinni síðan mælingar á vatnshæð hófust árið 1953. Á Raunvísindastofnun Háskólans hefur viðbúnaður vegna Skeiðarárhlaups staðið nokkru lengur enda ætlunin að fylgjast náið með breytingum á Grímsvötnum í hlaupinu, stærð þess og sigi íshellunnar samfara því.

Á síðustu fjórum árum hefur vitneskja um Grímsvötn stórauðist vegna viðamikilla íssjármælinga og endurkastmælinga sem unnar voru 1987 og 1988. Úr niðurstöðum þeirra mælinga hafa verið unnin kort af yfirborði jökulsins og botni hans. Um 250 metra þykk íshella flýtur á vötnunum og þar sem botnlandslagið er nú þekkt má með mælingum á vatnshæðinni fara nokkuð nærri um rúmmál Grímsvatna á hverjum tíma. Þetta er mikil breyting frá því sem áður var. Út frá vatnshæðinni og helluþykktinni er því hægt að spá fyrir með nokkurri nákvæmni hve stór hlaup geta orðið ef eldgos og aðrir slíkir óvæntir atburðir rugla ekki myndina. Þessi vitneskja gerir það líka að verkum að hægt er að meta vatnsrennslið út úr Grímsvötnum meðan á hlaupi stendur með því að mæla hversu hratt hellan sígur í hlaupinu. Slíkar mælingar væru mikilsverð viðbót við rennismælingar Orkustofnunar á Skeiðarársandi og auka við skilning okkar á því merkilega fyrirbæri sem Grímsvatnahlaup eru. Síðastliðinn vetur var því ákveðið að koma fyrir sfrítandi loftvog á íshellu Grímsvatna til að mæla breytingar í hæð hennar. Önnur loftvog er í mælistöð Jökklarannsóknafélagsins á Grímsfjalli og má með samanburði á loftþrýstingi á þessum tveimur stöðum reikna út hæð íshellunnar og þar með vatnshæðina á hverjum tíma. Átti Finnur Pálsson veg og vanda að hönnun búnaðarins sem komið var fyrir á vötnunum en Jón Sveinsson veitti góð ráð.

Um miðjan mars var farið í Grímsvötn með mælitækin. Skildi þeim komið fyrir efst í 3 metra háu mastri á miðri íshellunni. Farið var á tveimur jeppum og vélsleða Raunvísindastofnunar. Eftir tíðindalausla ferð í Jökulheima á föstudagskvöldinu 15. mars var haldið á Grímsfjall daginn eftir í norðaustan hvassviðri og skafrenningi. Söttist ferðin seint vegna veðurs og ófærðar en komið var í skálann á Svíahnúk eystri eftir 10 tíma ferð. Daginn eftir var farið á sleðanum niður í vötn með tækin. Var skyggni ekkert og ofankoma en vindur hægur. Greiðlega gekk að koma upp mastriinu og gangsetja tækin. Voru þau stillt þannig að gagnaskráning stæði í þrjá og hálfan mánuði. Síðdegis birti nokkuð og gátum við á uppleiðinni virt fyrir okkur kettilinn norðaustur af Grímsfjalli en ofanf honum lentum við á niðurleiðinni. Var hann nýmyndaður sem marka mátti á því að í honum voru ferskar opnar sprungur en dagana á undan hafði verið mikill skafrenningur sem lokað hefði öllum smáum sprungum. Hefur þessi ketill síðan verið mjög áberandi en var áður aðeins ógreinileg dæld í jökulinn. Til byggða var haldið mánudaginn 18. mars og komið til Reykjavíkur undir hádegi daginn eftir.

Næst var vitjað um mælinn 20. apríl í íssjármælingaferð á leiðinni af Breiðamerkurjökli yfir á Síðujökul og síðan aftur í vorferð JÖRFI um miðjan júní. Í bæði skiptin voru mæligögnin sem safnað hafði verið lesin inn á tölvu og flutt til byggða.

Þann 27. september síðastliðinn var svo enn lagt upp í ferð til Grímsvatna. Voru fararskjótar þeir sömu og í ferðinni í mars. Laugardaginn 28. september var ekið upp Tungnaárjökul á Grímsfjall í fögru veðri og góðu færi. Síðdegis var farið ofan í Grímsvötn að huga að mælinum. Mastrið, sem staðið hafði 1,5 m upp úr snjó um miðjan júní, var nú fallið. Hefur yfirborðsbráðnun í sumar því numið a.m.k. hálfum öðrum metra. Mastrið var reist við, það lengt í 6 metra og mælitæki stillt þannig að skráning getur staðið í sjö mánuði. Mastrið var grafið niður um 1,5 metra og stóðu því 4,5 metrar upp úr hjarninu þegar skilið var við það. Ætti það því að standa upp úr vetrarsnjó, a.m.k. vel fram yfir áramót og líklega allt fram á vor. Á sunnudeginum 29. sept. var haldið til byggða.

Eins og áður sagði hafa menn verið viðbúnir hlaupi síðustu mánuði. Það kom því í sjálfu sér ekki á óvart að sjá í septemberferðinni að sprungur voru farnar að myndast með jaðri íshellunnar í Grímsvötnum, greinilegt merki um að hlaup væri að hefjast. Útbreiðsla

sprungnanna var könnuð og kom í ljós að sprungur voru með öllum jaðri vatnanna, sumstaðar aðeins ein en annarstaðar þrjár til fjórar samsíða sprungur. Samanlögð vidd þeirra var þó allstaðar svipuð eða 25-40 sentimetrar. Samkvæmt mælingum sem gerðar voru í ferðinni var hellan og þar með vatnsborðið sigið um 4-6 metra. Þýðir það að nálægt 0,1 km³ voru þegar runnir út úr vötnunum í lok september.

Þegar til byggða kom báru menn saman bækur sínar. Skaftfellingar fundu lykt síðustu vikuna í september en aldrei sterka. Í lok mánaðarins þótti Skeiðará óvenju vatnsmikil og dökk og laugardaginn 27. sýndi leiðnimælir Orkustofnunar að stóraukið jarðhitavatn var í ánni. Fyrstu merki um sig íshellunnar sáust sem aukinn órói á jarðskjálftamæli Raunvísindastofnunar á Grímsfjalli þann 25. september. Orkustofnun mældi rennsli Skeiðarár þann 3. október og var það þá 500 m³/sek. Eftir það fór rennsli óvænt að minnka samtímis því sem ró færðist yfir skjálftamælinn. Virðist því sem sig hafi hætt í Grímsvötnum um það leyti. Ekki er ljóst hverju þetta sætir en öruggt er að einungis líftill hluti þess vatns sem safnast hefur fyrir í Grímsvötnum frá hlaupinu 1986 rann fram í þessu óverulega hlaupi. Það getur því ekki verið langt í það að aftur opnast fyrir rennsli úr Grímsvötnum. Vonandi hjálpa gögnin úr loftþrýstmælinum til við að skýra þessa nýjustu dutlunga Grímsvatna.

Þær tvær ferðir sem farnar hafa verið til að setja upp og huga að þrýstmælinum í Grímsvötnum hafa verið styrktar af Vegagerð ríkisins. Þá hafa þeir Georg Guðni Hauksson og Óli Barðdal lagt til bæði bíla sína og vinnukrafta. Eiga þeir þakkir skyldar.

Magnús Tumi Guðmundsson

FRÁ SKÁLANEFND

Hér er stutt yfirlit yfir störf skálanefndar.

Borið var á Esjufjallaskálann seint í apríl og á hann að vera í allgöðu standi. Einnig var borið á skálann í Kverkfjöllum og hann þrífinn hátt og lágt.

Farin var sérstök ferð austur á Goðahnjúka um mánaðamótin júní-júlí. Farið var upp Skálfellsjökul, sem er aðgengileg og góð leið. Skálinn á Goðahnjúkum hefur að mestu orðið útundan í viðhaldi og þurfti margar umferðir áður en góð málningarhúð náðist. Einnig var

sett plexíglar í gluggahlera og er það gert til að hleypa inn birtu á vetur-
urna þegar snjór og ísing liggur á skálanum.

Á Grímsfjalli var fúavörn borin á skálana í vorferð. Í ágúst fóru
nokkrir vaskir félagar til að ditta að. Sett var plexíglar í hlerana og
ýmislegt lagað innan dyra.

Vegan mikilla hlýinda í sumar, var óvenju autt kringum skálana á
Grímsfjalli og kom þá margt miður fallett í ljós, samansafn síðustu
áratuga. Var það hreinsað eins og hægt var. Minna má á að jöklafarar
skulu semja sig að háttum annarra ferðamanna á hálendinu og taka
með sér ALLT rusl til byggða aftur.

Jökulheimar fengu málningarhressingu á öll húsin.

Á þessu sést að það er ekki nóg að smíða skála, það hefur mikla
vinnu og kostnað í för með sér. T.d. fóru í sumar ca. 110 l af fúavörn
og gas kostaði 80.000-90.000 kr. og er þá ótalinn mikill annar kostnaður
við skálana.

Ástvaldur Guðmundsson

FRÁ BÍLANEFND

Bílanefndin fór í haust og fjölgaði stikum á leiðinni frá Vatnsfelli
upp í Jökulheima og heftaði nýtt endurskinsmerki á gömlu stikurnar.
Í sömu ferð var Bombinn sóttur og byrjað er að huga að áframhaldandi
lagfæringum á honum. Vonast er til að hægt verði að ljúka þeim
þegar sól fer að hækka á lofti að nýju. Einnig stendur til að smíða
nýja kerru sem hægt verður að nota bæði á vegum og á jökli.

Allir sem vilja leggja lið við vinnu við farartækin geta hringt í
Halldór Gíslason í síma 91-667077.

Halldór Gíslason

ÁRSHÁTÍÐ

Árshátíð JÖRFÍ 1991 verður haldin 9. nóvember n.k. í

ÁRMÚLA 40
Fyrir ofan Markið

Húsið verður opnað kl 19:00. Borðhald hefst kl. 20:00. Miðar verða seldir hjá Valda rakara, Rakarastofunni Dalbraut 1 og á haustfundi félagsins 29. október.